

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

Кільчицький Юрій Михайлович

УДК 33.630:6

**ПРОГНОЗУВАННЯ І ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ
ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

**на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, м. Івано-Франківськ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
Благун Іван Семенович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри економічної кібернетики

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Антоненко Ірина Ярославівна,
Київський національний торговельно-економічний
університет Міністерства освіти і науки, молоді та
спорту України,
професор кафедри готельно-ресторанного та
туристичного бізнесу;

кандидат економічних наук
Полюга Вячеслав Олексійович,
Інститут регіональних досліджень НАН України,
старший науковий співробітник відділу регіональної
екологічної політики.

Захист відбудеться «27» квітня 2012 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.251.01 у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх.

Автореферат розісланий «26» березня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогоднішній день значно посилюються тенденції, з однієї сторони, до екстенсивного використання лісових ресурсів, а з іншої – значний термін відтворення обмежує можливість їх використання. Це вимагає відповідних змін у веденні лісового господарства, у вдосконаленні системи управління лісами, створенні ринкової інфраструктури цільового фінансування лісового бюджету і розвитку фінансово-економічної системи. Водночас діюча організаційна структура управління лісовим господарством повинна бути адекватною системі управління в цілому. Тому при невирішеності багатьох основних питань макроекономічного характеру, які створюють відповідне економічне і правове середовище для функціонування управлінських структур у ринкових умовах, заходи державного регулювання повинні мати визначальний характер. Таке положення зумовлюється об'єктивними закономірностями функціонування специфічної галузі, якою є лісове господарство, і її складним економічним становищем.

Крім цього, не менш важливим фактором, який визначає необхідність державного регулювання процесів розвитку лісового господарства, є подолання дефіциту деревної сировини.

Проблемам державного регулювання розвитку лісового сектора присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як: І. Антоненко, І. Благун, А. Бобко, Р. Бобров, Г. Бондарук, І. Букша, С. Генсірук, Л. Загвойська, Я. Коваль, Є. Мішенін, А. Мельник, М. Нордберг, А. Петров, В. Полюга, Е. Салмінен, І. Синякевич, І. Соловій, В. Ткач, Е. Томлінсон, А. Торосов, Т. Туниця, Л. Якушенко та ін. Проте, низка питань, пов'язаних з використанням і відтворенням лісоресурсного потенціалу та формуванням інформаційної системи державної підтримки лісового господарства, все ще не знайшли належного відображення в наукових працях.

Актуальність зазначених проблем обумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника і є частиною комплексної теми «Моделювання соціально-економічного розвитку економіко-виробничих структур в ринкових умовах» (ДР 0102U004510) кафедри економічної кібернетики. Особистий внесок автора полягає в розробці та удосконаленні моделей і механізмів державної підтримки розвитку лісового господарства.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в подальшому розвитку теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо прогнозування і державної підтримки розвитку лісового господарства України. У відповідності зі сформульованою метою дослідження

були поставлені та розв'язані такі завдання:

- проаналізовано стан і визначено перспективи розвитку лісового господарства України, а також узагальнено досвід регулювання розвитку лісового сектора зарубіжних країн і вивчено можливості його адаптації до нинішніх умов господарювання в Україні;
- виділено й проаналізовано чинники впливу та встановлено «вузькі» місця, які зменшують ефективність державної підтримки і стримують розвиток лісового господарства;
- розроблено моделі використання і відтворення лісоресурсного потенціалу та фінансового забезпечення обсягів заготівлі деревини у відповідності з Державною програмою «Ліси України» на 2010–2015 рр.;
- розроблено інформаційну систему забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства на основі постійного аналізу ринку споживачів, постачальників і конкурентів;
- розроблено методичний підхід до розрахунку економічного ефекту від використання лісових ресурсів;
- розроблено прогностичні моделі формування сценаріїв лісокористування на засадах поєднання економічної ефективності та екологічної доцільності.

Об'єктом дослідження є процеси державного регулювання розвитку лісового господарства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти прогнозування та формування механізму державної підтримки розвитку лісового господарства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі методи, методичні прийоми та інструменти:

- абстрактно-логічний, узагальнення і порівняльного аналізу – для узагальнення існуючих підходів до державного регулювання розвитку лісового господарства;
- інституційного, кластерного та дискримінантного аналізу – для виявлення та оцінки чинників макро- та мікросередовища, які впливають на стан лісового господарства;
- аналізу і синтезу – для побудови інформаційної системи забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства;
- економіко-математичного моделювання, прогнозування – для побудови моделей використання і відтворення лісоресурсного потенціалу, фінансового забезпечення обсягів заготівлі деревини;
- сценарного моделювання – для розробки сценаріїв можливих варіантів лісокористування.

Інформаційною базою дослідження слугували: аналітичний огляд та систематизація публікацій вітчизняних і зарубіжних фахівців із досліджуваної

проблеми, офіційна, звітна та статистична інформація щодо розвитку лісового господарства України, періодичні видання, Internet-видання, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних аспектів державної підтримки розвитку лісового господарства України. При цьому отримано такі результати:

одержали подальший розвиток:

сценарний підхід до прогнозування і планування державної підтримки лісового господарства шляхом оцінки альтернативних варіантів розвитку за економічними та екологічними критеріями з урахуванням деревних, соціальних і рекреаційних ресурсів, який, на відміну від існуючих, враховує багатофункціональне, монофункціональне і природообмежене лісокористування;

оцінка стану розвитку лісового господарства України проведена за допомогою портфельного підходу (case-study) і Q-методології, що дозволило виділити чинники впливу та встановити «вузькі» місця, які зменшують ефективність державної підтримки та стримують розвиток лісового господарства;

методичний підхід до визначення перспектив розвитку лісового господарства, який базується на практичній реалізації оптимізаційної моделі використання і відтворення лісоресурсного потенціалу та дозволяє визначити на перспективний період обсяги заготівлі деревини та виробництва лісової продукції;

модель розрахунку економічного ефекту від використання лісових ресурсів, яка, на відміну від існуючих, враховує гранично допустимі обсяги їх використання за умови здійснення повного комплексу лісовідновних заходів та забезпечує ефективний режим господарювання й отримання чистого прибутку;

удосконалено:

інформаційну систему забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на результатах постійного аналізу ринку споживачів, постачальників і конкурентів та здатна забезпечувати не тільки оптимальне стратегічне, але й тактичне планування розвитку лісового господарства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення, викладені автором у дисертації, доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій щодо державної підтримки лісового господарства України. Результати дослідження використовуються у практичній діяльності Івано-Франківського ОУЛМГ (довідка № 2-4/313 від 16.09.2011), Тернопільського ОУЛГ (довідка №01-1/909 від 31.10.2011) та впроваджено у навчальний процес Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника (довідка 01-08/03/1306 від 22.09.2011).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід щодо державної

підтримки лісового господарства України.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи, висновки та пропозиції апробовані та обговорювались на:

II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія і практика стратегічного управління розвитком регіональних суспільних систем», 26–27 листопада 2009 р., Яремче;

III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем», 21–22 жовтня 2011 р., Івано-Франківськ.

Публікації. Основні результати роботи опубліковано у 8 наукових працях, серед яких 6 статей – у наукових фахових журналах і 2 публікації – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 3,32 ум. друк. арк.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 9 додатків, списку використаних джерел із 215 найменувань. Робота містить 24 таблиці, 18 рисунків. Обсяг основного тексту дисертації складає 167 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, ступінь її розробленості в економічній літературі, зв'язок роботи з науковими програмами і темами, сформульовані мета та завдання дослідження, визначені предмет, об'єкт та методи дослідження, викладені наукова новизна й практичне значення одержаних результатів дослідження.

У **розділі 1 «Теоретичні аспекти державної підтримки розвитку лісового господарства»** обґрунтовано, що суто економічний підхід до оцінки чинників розвитку лісового господарства не дозволяє пояснити глибинних причин його стану. Доцільною є державна підтримка розвитку лісового господарства, заходи якої обґрунтовано крізь призму інституційного середовища, що передбачає використання методів інституційного аналізу.

Встановлено, що лише у контексті інституційного механізму ліси можна розглядати як ресурси в економічному сенсі. Таким чином, як в економіці України в цілому, так і в окремих регіонах стале використання лісових ресурсів залежить від побудови належного інституційного механізму, існування ринкової інфраструктури, системи фінансування, у тому числі й множини складових, що відносяться до прав власності, її форм, контролю і використання заходів проти порушень тощо. Можна також стверджувати, що без наявності відповідного інституційного порядку в лісовому господарстві будь-які технологічні інвестиції, як складові державної підтримки його розвитку, будуть малоефективними.

Інституційне середовище лісового господарства тісно пов'язане з існуючою державною політикою щодо його розвитку, оскільки в коло останньої саме входять всі елементи, складові інституційного середовища. Ідеального складу

заходів щодо державної підтримки розвитку лісового господарства не існує через постійну зміну зовнішніх умов. Необхідною ж умовою є відповідальність за прийняття й здійснення заходів державної підтримки розвитку лісового господарства та обов'язкове виконання чинного законодавства з боку державних структур всіх рівнів, у межах дотримання основоположних принципів раціонального лісокористування. Деяке поліпшення ситуації в лісовому господарстві й незначний економічний підйом, як показує аналіз, не є результатом вирішення проблем галузі – це обумовлено дією таких чинників, як підвищення попиту на вітчизняні товари та збільшення експорту через сприятливу кон'юнктуру на зовнішньому ринку.

Встановлено, що структурна перебудова лісового господарства вимагає корінної зміни інституційних чинників лісової політики, що формують головні риси нової економічної стратегії розвитку; нормативно-законодавчої бази; фінансування; екологізації лісогосподарської та лісопромислової діяльності; стимулювання й відповідальності за прийняття відповідних рішень. Забезпечення можливості функціонування лісового господарства та переходу його на ринкові засади потребує створення цілісного економічного механізму, який охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів, зокрема організаційних, економічних, технічних, правових, які спрямовані на збереження лісів, їх розширене відтворення та раціональне використання.

Аналіз досвіду реституції лісів засвідчив доцільність першочергового створення системи нових інституцій (спеціалізованих на лісовпорядкуванні, певних формах лісогосподарської діяльності) і нову систему контролю, після чого слід здійснювати трансформацію форм власності на лісові ресурси. Лісова політика повинна адекватно реагувати на процеси глобалізації, тенденції міжнародної лісової політики, а інституційні зміни у цьому контексті повинні надавати відповідні ефективні інструменти лісової політики. Реформування інституційного середовища лісового господарства передбачає перегляд законодавства (формальних правил), суспільної поведінки (неформальних правил), встановлення рівня відповідальності органів державної влади.

Обґрунтовано необхідність розробки єдиної комплексної Національної політики щодо розвитку лісового господарства, що включає заходи з удосконалення економічної, структурної, зовнішньоторговельної, соціально-екологічної його складових. Головною ціллю національної політики у питаннях державної підтримки розвитку лісового господарства повинно бути досягнення сталого управління лісами й ефективної діяльності всіх галузей лісового господарства, що забезпечує підйом національної економіки, поліпшення життєвого рівня населення країни, досягнення економічної безпеки й незалежності України.

Встановлено, що сучасні світові тенденції обумовлюють необхідність реформування структури функціонування лісового господарства шляхом

відділення політичних функцій і функцій регулювання від функцій управління ресурсами, що дає змогу уникнути конфліктів інтересів і підвищити ефективність управління, децентралізації управління ресурсами для забезпечення тіснішого інтегрування управління лісами з управлінням в інших секторах на регіональному рівні. Важливим є також зміщення пріоритетів від здійснення політики контролю у сфері лісового господарства до сприяння всім учасникам відносин, особливо приватного сектора, громадам, фермерам у сфері менеджменту лісових ресурсів.

У розділі 2 «Аналітичне забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства» проведений аналіз функціонування лісового господарства України показав, що чинне законодавство і підзаконні акти недостатньо враховують особливості ринкової економіки в лісовому господарстві. Незважаючи на певні позитивні зрушення, так і не вдалося подолати низку проблем, до яких слід віднести: значний обсяг незаконних вирубок лісів, поєднання функцій ведення лісового господарства і обробки деревини на лісгосподарських підприємствах, зменшення запасу лісів у зрілих та перестійних лісах, необхідність впровадження чіткої інвентаризації лісів, неможливість державних органів повністю контролювати ситуацію (частина лісів перебуває поза сферою державного контролю) тощо. В основі цих недоліків – законодавчі, економічні, корупційні та ментальні перешкоди.

Найважливішими елементами інституційних трансформацій в лісовому господарстві є фінансування і фінансові потоки. Фінансування розвитку лісового господарства здійснюється за рахунок коштів бюджету (рис. 1). Частка видатків Державного бюджету України на розвиток лісового господарства впродовж 2002–2011 рр. становила близько 0,2% всіх видатків, за винятком 2009 р., в якому вона становила 0,1%.

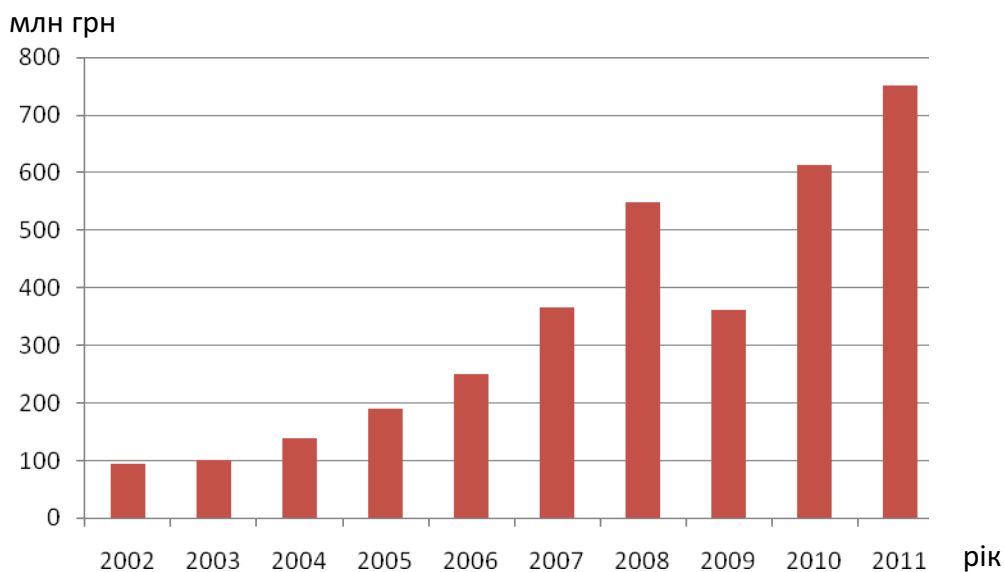

Рис. 1. Видатки Державного бюджету України на розвиток лісового господарства

Використання коштів Державного бюджету України Державним агентством

лісових ресурсів України за 2006–2011 рр. наведено в табл. 1. Значна частка коштів використовується за рахунок державної підтримки бюджетної програми «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді», в рамках якої забезпечується боротьба зі шкідниками та хворобами лісу, здійснюється авіаційна і наземна охорона лісів від пожеж, проводиться лісовпорядкування.

Таблиця 1

Використання коштів Державного бюджету України Держлісагентством України у 2006–2011 рр., тис. грн

Найменування видатків	Рік					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Керівництво та управління у сфері лісового господарства	28327,3	31991,4	44335,4	36522,5	39479,5	41166,4
Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді	200910,1	284297,3	345227,9	309312,2	374927,0	491051,2
Створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг	25100,0	47100,0	60100,0	96009,9	96009,9	96009,9
Збереження природно-заповідного фонду	17229,3	20724,0	25858,0	28836,3	39416,0	53005,5

В цілому на основі аналізу діяльності лісових господарств, секторів оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, виробництва меблів, продукції деревопереробної і целюлозно-паперової галузей можна стверджувати, що однією з головних причин кризового стану лісового господарства є відсутність в країні працюючої довготривалої національної лісової політики. Саме на її основі стає можливим формування стратегічних програм розвитку лісового господарства на державному і регіональному рівнях, вироблення і прийняття на законодавчому рівні узгоджених між собою нормативно-правових актів у сфері промислової, фінансової, зовнішньоекономічної та інвестиційної політики.

Відсутність інформаційної бази з інституційного механізму лісового господарства вимагає залучення методів портфельного аналізу case-study зі збирання й обробки даних в цій сфері. Важливим аспектом для вибору інструментарію для оцінки інституційних змін є вибір методу, що відповідає цілям дослідження. Вибір Q-методології, в рамках якої здійснюється класифікація не просто ознак, що впливають, а пояснення суб'єктивної поведінки, дозволяє коректно вирішити поставлене завдання оцінки чинників і аналізу взаємозв'язків чинників інституційного середовища.

Отримані результати case-study показали, що характерним для лісового господарства є: податки і законодавство є більшою проблемою для ефективності його функціонування, ніж відсутність інвестицій і фінансів, кредитів (табл. 2).

Оцінка розвитку лісового господарства – результати case-study

Що потрібно змінити в лісовому господарстві	Відсоток
Податки	20
Лісове законодавство	16
Ділове законодавство	7
Інвестиції/технології	4
Етика/робоча дисципліна	1,6
Інвестиції/законодавство/етика/політика	3
Закони/їх виконання	4,4
Кредити/оренда/фінанси	11
Стати державними підприємствами	1,6
Державний контроль	11
Інше	6
Немає відповіді	14,4
Усього	100

Близько 40% вважають смисловий зміст існуючих законів за основну проблему формальних юридичних законів, тоді як тільки 6% вбачають проблему у виконанні законів і 20% вважають, що і зміст, і виконання складають проблему для ефективної роботи підприємств лісового господарства.

Встановлено, що лісова політика повинна адекватно реагувати на положення і формальні акти регулювання господарської діяльності підприємств лісового господарства. Інституційні зміни необхідно проаналізувати з точки зору їх реального впровадження і виконання. Для того, щоб лісова політика була реально працюючою, треба оцінити наслідки її взаємодії з неформальними правилами. Тобто необхідно оцінити (виміряти) інституційні зміни з точки зору лісових господарств, які функціонуватимуть в цих умовах. Проведений аналіз інституційного середовища показав, що одним з інструментів для такого оцінювання може стати Q-методологія.

Лісова політика повинна мати деякі спільні принципи для всіх, а також містити реальні правила і важелі дії, які мають бути орієнтовані на різні регіони, типи підприємств і умови лісокористування. Тільки тоді лісова політика буде дієвою і буде спонукати до раціонального і сталого лісокористування.

У розділі 3 «Прогнозування та планування державної підтримки розвитку лісового господарства» встановлено, що оптимізація використання і відтворення лісоресурсного потенціалу передбачає вибір найефективнішого режиму господарювання, при якому забезпечується максимально повна реалізація ресурсних функцій лісу, розширене відтворення лісових ресурсів, отримання максимальних економічних вигід з урахуванням екологічного чинника. Критерієм

оптимізації може бути мінімум сумарних витрат на заготівлю деревини (в порядку рубок головного користування, рубок догляду за лісом, інших видів рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, ліквідації захаращеності), витрат на проведення лісокультурних робіт (садіння та висівання лісу, сприяння природному поновленню, реконструкція насаджень, догляд за лісовими культурами, доповнення лісових культур, підготовка ґрунту під лісові культури, вирощування посадкового матеріалу в розсадниках, створення й вирощування плантацій), витрат на проведення рекреаційних робіт та інших витрат, що виникають в процесі діяльності лісових господарств.

Для визначення фінансово забезпеченого обсягу виробництва лісової продукції $V(t)$ в період t використано таке співвідношення:

$$V(t) = \frac{R_B(t) + R_K(t) + \sum_{s=1}^{t-1} V(t-s)\lambda_s p - W_n(t)}{W_3(t) - \lambda_0 p},$$

де $R_B(t)$ – власні резервні фінансові кошти підприємства, які можуть бути використані для забезпечення виробництва обсягу продукції $V(t)$;

$R_K(t)$ – сума отриманих кредитів, які не повинні погашатися в період t ;

$V(t-s)\lambda_s p$ – виручка від виготовленого в період $(t-s)$ обсягу лісової продукції, що надійшла в період t ;

λ_s – питома відносна вага реалізованої лісової продукції, виготовленої в період $(t-s)$, виручка від якої надходить на рахунки підприємства в період t ;

p – оптова ціна продажу 1 куб. м лісової продукції;

$W_n(t)$ – постійні витрати виробництва;

$W_3(t)$ – змінні витрати, що припадають на виробництво 1 куб. м лісової продукції.

$\lambda_0 p$ – виручка від продажів частини лісової продукції, виготовленої і реалізованої в період t , що припадає на 1 куб. м виготовленої в цей період лісової продукції;

λ_0 – питома відносна вага реалізованої в період t обсягу лісової продукції, виготовленої в цей же період;

З урахуванням податку на прибуток фінансово забезпечений обсяг виробництва лісової продукції визначатиметься залежністю:

$$V(t) = \frac{R_B(t) + R_K(t) + (1 + \pi_p) \left[\sum_{s=1}^{t-1} V(t-s)\lambda_s p - W_n(t) \right]}{(1 - \pi_p) [W_3(t) - \lambda_0 p]},$$

де π_p – ставка податку на прибуток.

Чистий прибуток P' підприємства визначається залежністю:

$$P' = (1 - \pi_p) \left[\sum_{s=0}^{t-1} V(t-s)\lambda_s p - [V(t)W_3(t) + W_n(t)] \right].$$

В рамках практичної реалізації розробленого підходу розраховано фінансово забезпечені обсяги заготівлі деревини в порядку рубок головного користування по підприємствах Державного агентства лісових ресурсів України (рис. 2) та по обласних управліннях лісового і мисливського господарства (ОУЛМГ) (табл. 3).

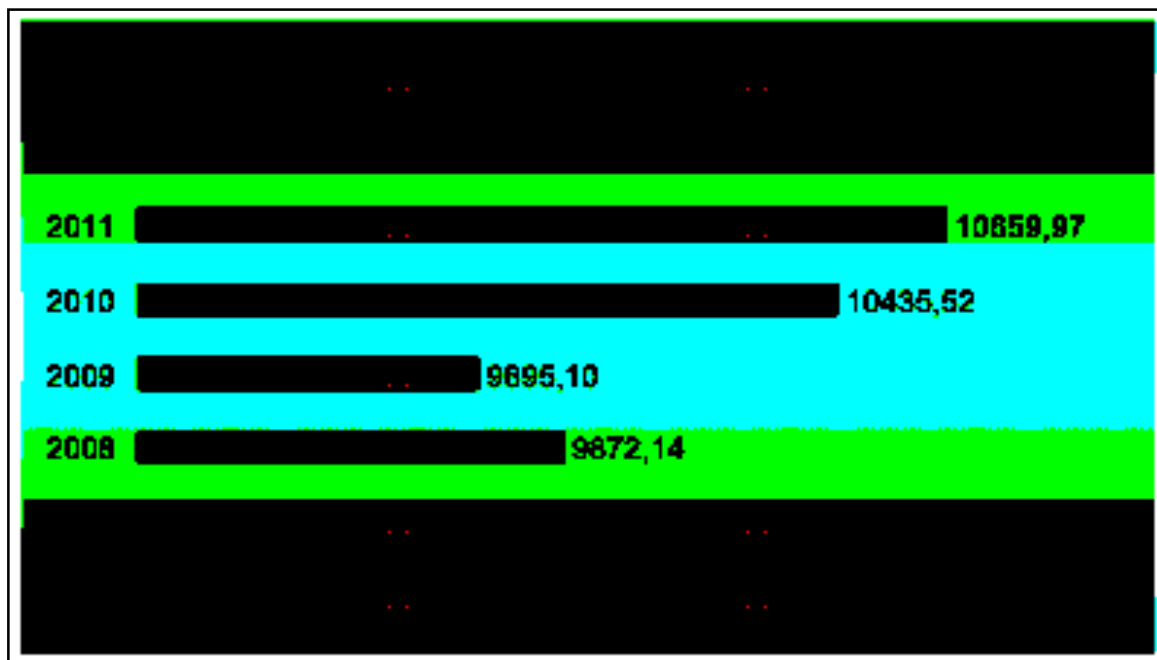

Рис. 2. Фінансово забезпечений обсяг заготівлі деревини (тис. куб. м) в порядку рубок головного користування по Держлісагентству України за 2006–2010 рр. та прогноз його зміни на 2011–2013 рр.

Відзначимо наявність, згідно з прогнозом, тенденції зростання фінансово забезпеченого обсягу заготівлі деревини в порядку рубок головного користування в цілому по Держлісагентству України на 3,4% у порівнянні зі значеннями 2010 ОУЛМГ, за винятком Закарпатського, Луганського і Сумського ОУЛМГ.

Таблиця 3

Значення фінансово забезпеченого обсягу заготівлі деревини (тис. куб. м) в порядку рубок головного користування по ОУЛМГ Держлісагентства України за 2006–2010 рр. та прогнозні значення на 2011–2013 рр.

ОУЛМГ Держлісагентства України	Рік							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницьке	379,09	399,22	407,43	426,05	419,88	409,21	415,74	423,16
Волинське	690,87	722,04	596,38	623,46	631,62	647,56	652,18	640,37
Житомирське	1610,56	1749,68	1686,78	1707,18	1971,96	1831,55	1895,48	1934,18
Закарпатське	924,13	824,94	750,55	480,53	459,84	429,60	457,54	459,76
Івано-Франківське	515,16	542,55	531,25	480,45	502,98	459,00	491,34	519,97
Кіровоградське	52,32	63,89	63,55	62,16	61,15	62,34	59,17	63,91
Київське	685,26	915,03	868,80	854,51	942,46	957,71	959,42	962,28

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Луганське	61,95	61,84	57,33	38,79	37,67	33,18	35,49	34,27
Львівське	708,46	770,17	731,98	726,55	739,15	701,70	714,88	747,64
Полтавське	116,89	142,25	148,80	113,36	127,53	135,47	129,16	142,39
Рівненське	708,99	743,44	783,41	789,86	793,44	802,19	809,72	815,42
Сумське	495,73	507,41	495,74	621,97	675,48	654,11	676,81	660,20
Тернопільське	197,75	214,36	212,71	154,65	189,94	190,23	201,53	210,18
Харківське	64,08	84,79	77,88	56,13	83,31	76,48	82,16	85,34
Хмельницьке	367,87	359,82	351,71	364,31	367,58	372,43	379,18	384,91
Черкаське	373,36	389,19	385,45	384,68	383,93	384,73	387,15	389,60
Чернівецьке	534,37	583,14	578,70	566,35	566,59	539,63	548,39	575,83
Чернігівське	883,01	909,85	876,98	769,42	894,59	875,82	882,71	897,19

На рис. 3 наведено результати розрахунку чистого прибутку Держлісагентства України за 2006–2010 рр. та прогнозні значення на 2011–2013 рр. Отримані результати вказують на те, що протягом 2006–2010 рр. резерв збільшення чистого прибутку Держлісагентства України становив 6,4%.

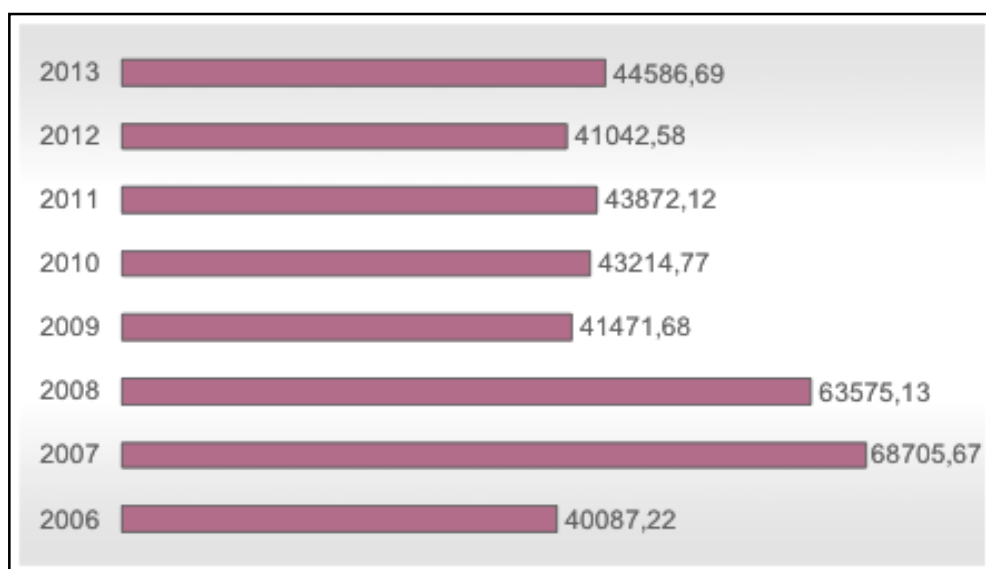

Рис. 3. Динаміка чистого прибутку (тис. грн) Держлісагентства України за 2006–2010 рр. та прогноз його зміни на 2011–2013 рр.

Розрахунки за оптимізаційною моделлю використання і відтворення лісоресурсного потенціалу показали, що по Держлісагентству України оптимальні значення передбачають збільшення обсягів рубок головного користування у порівнянні з реальними на 2,8%, обсягів рубок догляду за лісом – 1,4%, інших видів рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, – 2,1%, ліквідація захаращеності – 3,8%. В цілому оптимальні значення передбачають збільшення обсягів рубок на 2,7%.

На рис. 4 наведено вертикальну дендрограму кластерної класифікації ОУЛМГ Держлісагентства України, ознакова множина якої включає: 1) значення

фінансово забезпеченого обсягу заготівлі деревини в порядку рубок головного користування; 2) значення чистого прибутку; 3) оптимальні значення обсягів заготівлі деревини.

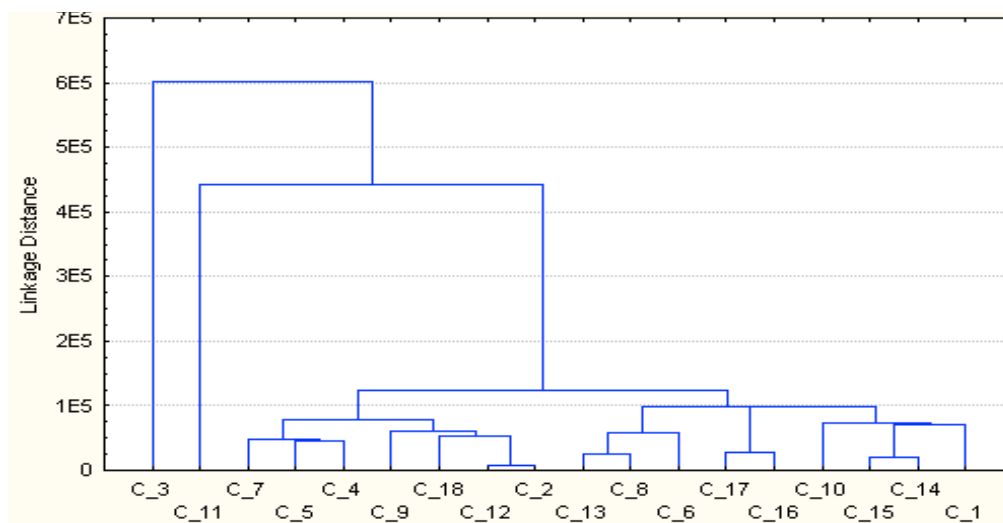

Рис. 4. Дендродіаграма кластерної класифікації ОУЛМГ Держлісагентства України

Окремі кластери формують Житомирське ОУЛМГ (C_3) і Рівненське ОУЛМГ (C_11). Серед інших виділимо кластери, до яких потрапили такі ОУЛМГ: Волинське (C_2), Львівське (C_9), Сумське (C_12) і Чернігівське (C_18); Закарпатське (C_4), Івано-Франківське (C_5) і Київське (C_7); Кіровоградське (C_6), Луганське (C_8) і Тернопільське (C_13); Вінницьке (C_1), Полтавське (C_10), Харківське (C_14) і Хмельницьке (C_15).

Встановлено, що для ведення невиснажливого лісокористування, управління лісами з метою збереження біорізноманітності необхідно враховувати наявність, стан і динаміку зміни лісового фонду, вимоги охорони навколишнього середовища. Це, у свою чергу, вимагає розробки інформаційної системи забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства, що здатна забезпечувати не тільки оптимальне стратегічне, але й тактичне планування розвитку лісового господарства на основі постійного аналізу ринку споживачів, постачальників і конкурентів.

Доведено, що система раціональної організації лісових вантажопотоків при освоєнні річного лісосічного фонду лісозаготівельного підприємства є невід'ємною складовою частиною інформаційної логістичної системи управління лісовим господарством, що дозволяє проводити етапи річного тактичного планування. Інформаційною базою системи управління лісозаготівлями є єдина база даних про ліси й проекти ведення лісового господарства, виконання яких фіксується, контролюється й коригується по фактичній діяльності системи лісозаготівель. Інформація з системи управління лісозаготівлями поступає в базу даних про запаси заготовленої деревини, яка, у свою чергу, є інформаційною базою для системи управління лісовими терміналами. На основі бази даних про

транспортні зв'язки, транспортні засоби, тарифи інформаційна система управління лісовими терміналами забезпечує даними інформаційну систему управління транспортними потоками.

Розроблено оптимізаційну модель планування лісозаготівель і транспорту лісу, що передбачає визначення не тільки об'ємів, але й місцеположення лісозаготівель, об'ємів складування, зберігання і термінів вивезення заготовленого лісу, забезпечує ефективність усього лісозаготівельного процесу та стійкість роботи лісових господарств.

Встановлено, що управління сталим розвитком лісового сектора повинне базуватися на обґрунтованому прогнозі майбутнього. Тому доцільним є використання сценарного підходу, який дозволяє визначити можливі тенденції, взаємозв'язки і ситуації, що складаються під впливом зовнішніх (глобальних, макроекономічних) і внутрішніх (регіональних) чинників.

На основі аналізу визначених сценаріїв використання лісових ресурсів (орієнтованого на отримання деревних ресурсів; одночасного використання деревних та недеревних ресурсів лісу; використання рекреаційних та деревних ресурсів; природоохороно-обмеженого лісокористування) розроблено оптимальний сценарій ведення лісового господарства, що одночасно поєднує основні можливі варіанти використання лісових ресурсів з урахуванням як загальнонаціональних, так і місцевих інтересів, виступаючи засобом досягнення ефективного лісокористування та реалізації засад сталого розвитку лісового сектора. На рис. 5 зображено площину можливих рішень для генерування оптимальних сценаріїв лісокористування.

Рис. 5. Діаграма ефектів від реалізації сценаріїв використання лісових ресурсів

На рис. 6 зображено просторову діаграму еколого-економічних ефектів від використання лісових ресурсів.

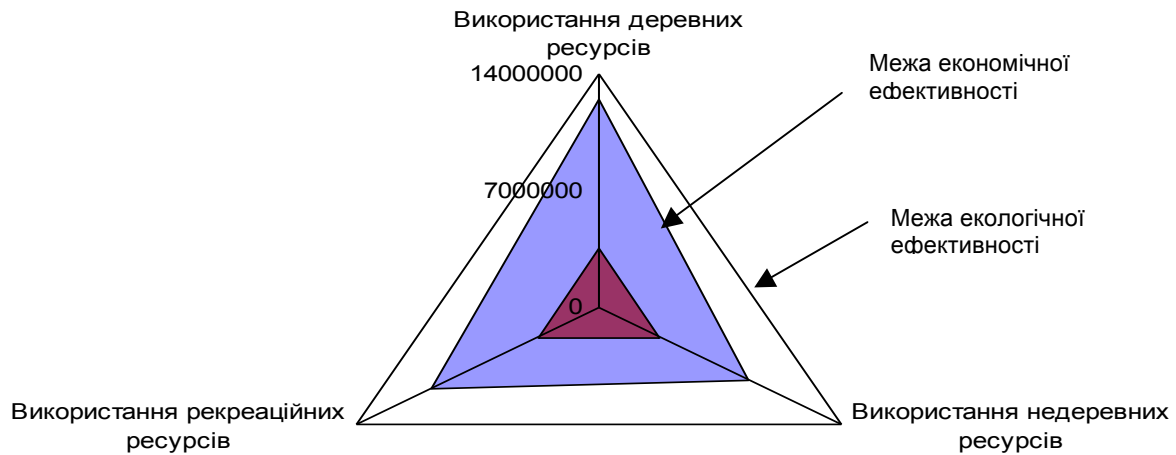

Рис. 6. Діаграма еколого-економічних ефектів від використання лісових ресурсів

Показано можливість об'єднання економічної ефективності та екологічної доцільності. При цьому межа екологічної ефективності – гранично допустимий обсяг використання лісових ресурсів, за умови повного нівелювання шкідливого впливу на довкілля і здійснення повного комплексу лісовідновних заходів, а межа економічної ефективності – мінімальний обсяг лісокористування, за якого забезпечується отримання чистого прибутку для лісокористувача.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне обґрунтування і нове практичне вирішення наукової задачі державної підтримки розвитку лісового господарства України. Результати проведеного наукового дослідження дають можливість зробити такі висновки:

1. На основі проведеного аналізу стану функціонування лісового господарства України встановлено, що його структурна перебудова вимагає корінної зміни інституційних чинників лісової політики, що формують головні риси нової економічної стратегії розвитку; нормативно-законодавчої бази; фінансування; екологізації лісогосподарської та лісопромислової діяльності; стимулювання й відповідальності за прийняття відповідних рішень. Забезпечення можливості розвитку лісового господарства та переходу його на ринкові засади потребує створення цілісного економічного механізму, який охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів, зокрема організаційних, економічних, технічних, правових, які спрямовані на збереження лісів, їх розширене відтворення та раціональне використання.

2. Обґрунтовано, що як в економіці України в цілому, так і в окремих регіонах стале використання лісових ресурсів залежить від побудови належного інституційного механізму, існування ринкової інфраструктури, системи

фінансування, у тому числі і множини складових, що відносяться до прав власності, її форм, контролю, без наявності яких будь-які технологічні інвестиції в лісовому господарстві будуть малоєфективними.

Проведені на основі Q-методології аналіз взаємозв'язків та оцінювання чинників, що впливають на розвиток лісового господарства, показали, що податки і законодавство є більшою проблемою для ефективності його функціонування, ніж відсутність інвестицій, фінансів і кредитів. Тому лісова політика повинна адекватно реагувати на положення і формальні акти регулювання господарської діяльності лісового господарства, містити реальні правила і важелі державної підтримки, які мають бути орієнтовані на різні умови лісокористування.

3. З метою усунення розбалансованості, що склалася у сфері збереження, використання, відтворення й охорони лісів, запропонований підхід до оптимізації використання і відтворення лісоресурсного потенціалу з визначенням оптимальних обсягів заготівлі деревини та фінансово забезпеченого обсягу виробництва лісової продукції здатний забезпечити ефективний режим господарювання з максимально повною реалізацією ресурсних функцій лісу, розширеним відтворенням лісових ресурсів та отриманням максимального чистого прибутку з урахуванням екологічного чинника.

Встановлено, що управління сталим розвитком лісового господарства повинне базуватися на обґрунтованому прогнозі майбутнього, для чого розроблено сценарії можливих варіантів лісокористування з урахуванням деревних, соціальних і рекреаційних ресурсів на засадах поєднання економічної ефективності з мінімальним обсягом лісокористування, за якого забезпечується отримання чистого прибутку для лісокористувача, та екологічної доцільності з гранично допустимим обсягом використання лісових ресурсів, за умови повного нівелювання шкідливого впливу на довкілля і здійснення повного комплексу лісовідновних заходів.

4. Розроблено інформаційну систему забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства, що здатна забезпечувати як оптимальне стратегічне, так і тактичне планування розвитку лісового господарства на основі постійного аналізу ринку споживачів, постачальників і конкурентів. Доведено, що невід'ємною складовою частиною інформаційної логістичної системи управління лісопромисловим підприємством є система раціональної організації лісових вантажопотоків при освоєнні річного лісосічного фонду лісозаготівельного підприємства.

5. Розроблено оптимізаційну модель планування лісозаготівель і транспорту лісу, що передбачає визначення не тільки об'ємів, але і місцеположення лісозаготівель, об'ємів складування, зберігання і термінів вивезення заготовленого лісу, забезпечує ефективність всього лісозаготівельного процесу та стійкість роботи лісопромислових підприємств. Проведені практичні розрахунки на основі результатів діяльності обласних управлінь лісового господарства Карпатського

регіону дозволили розробити річний календарний графік освоєння відведених в рубку лісосік, що передбачає найбільш раціональні терміни освоєння лісосік з урахуванням сезонності, умов місцевості, відстані до існуючої дороги і загальної відстані вивезення.

Практичні результати проведених досліджень дозволяють підвищити ефективність державної підтримки розвитку лісового господарства України в умовах глобалізації та інтернаціоналізації. Представлений в роботі методологічний підхід до визначення економічного ефекту від використання лісових ресурсів дозволяє проводити подальші теоретичні і практичні дослідження шляхом аналізу тенденцій впливу екзогенних та ендогенних чинників на розвиток лісового господарства, що може служити основою для розробки заходів його комплексної підтримки.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Кільчицький Ю.М. Моделі управління діяльністю бізнесу / Ю. М. Кільчицький // Моделювання регіональної економіки: Збірник наукових праць. – № 1(13). – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 61–70.
2. Кільчицький Ю. М. Теоретичні засади моделювання управління ринком лісової продукції / Ю. М. Кільчицький // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки: Збірник наукових статей. – № 1(5). – 2010. – С. 97–101.
3. Кільчицький Ю. М. Оцінка перспектив розвитку ринку лісопромислового комплексу / Ю. М. Кільчицький // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 260.– Т. V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С.1638–1644.
4. Кільчицький Ю. М. Оцінка інституційного середовища лісового комплексу / І. С. Благун, Ю. М. Кільчицький // Бізнес Інформ.– 2011.– № 10. – С 56–58. Особистий внесок дисертанта 80%. Проаналізовано чинники впливу та встановлено «вузькі» місця, які стримують ефективний розвиток лісового сектора.
5. Кільчицький Ю. М. Інституційний підхід до аналізу розвитку лісового комплексу / Ю. М. Кільчицький // Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. – 2011. – № 4. – С. 47–51.
6. Кільчицький Ю. М. Логістичні інформаційні системи управління лісовим господарством / Ю. М. Кільчицький // Вісник Хмельницького національного університету. – №5. – 2011. – Т. 4. – С. 10–13.

В інших виданнях:

7. Кільчицький Ю. М. Формування системи цілей стратегічного розвитку лісопромислового комплексу / Ю. М. Кільчицький // Теорія і практика стратегічного управління розвитком регіональних суспільних систем: Збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26–27 листопада 2009 р., Яремче. – С. 104–105.

8. Кільчицький Ю. М. Інституційні зміни в сфері лісової політики / Ю. М. Кільчицький // Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: Збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21-22 жовтня 2011 р., Івано-Франківськ. – С. 173–176.

АНОТАЦІЯ

Кільчицький Ю. М. Прогнозування і державна підтримка розвитку лісового господарства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, 2012.

Дисертаційна робота присвячена подальшому розвитку теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо прогнозування і державної підтримки розвитку лісового господарства.

Запропонований підхід до оптимізації використання і відтворення лісоресурсного потенціалу з визначенням оптимальних обсягів заготівлі деревини та фінансово забезпеченого обсягу виробництва лісової продукції здатний забезпечити ефективний режим господарювання з максимально повною реалізацією ресурсних функцій лісу, розширеним відтворенням лісових ресурсів та отриманням максимального чистого прибутку з урахуванням екологічного чинника.

Розроблено інформаційну систему забезпечення державної підтримки розвитку лісового господарства, що здатна забезпечувати не тільки оптимальне стратегічне, але й тактичне планування розвитку лісового господарства на основі постійного аналізу ринку споживачів, постачальників і конкурентів.

Розроблено сценарії можливих варіантів лісокористування з урахуванням деревних, соціальних і рекреаційних ресурсів на засадах поєднання економічної ефективності з мінімальним обсягом лісокористування, за якого забезпечується отримання чистого прибутку для лісокористувача, та екологічної доцільності з гранично допустимим обсягом використання лісових ресурсів, за умови повного нівелювання шкідливого впливу на довкілля і здійснення повного комплексу лісовідновних заходів.

Ключові слова: лісове господарство, лісові ресурси, державна підтримка, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Кильчицкий Ю. М. Прогнозирование и государственная поддержка развития лесного хозяйства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины, Харьков, 2012.

Диссертационная работа посвящена развитию теоретико-методологических положений и разработке практических рекомендаций по прогнозированию и государственной поддержке развития лесного хозяйства.

Проведен анализ состояния функционирования лесного хозяйства Украины, на основе которого установлено, что его структурная перестройка требует коренного изменения институциональных факторов лесной политики, формирующих главные черты новой экономической стратегии развития; нормативно-законодательной базы; финансирования; экологизации лесохозяйственной и лесопромышленной деятельности; стимулирования и ответственности за принятие соответствующих решений.

Предложенный подход к оптимизации использования и воссоздания лесоресурсного потенциала с определением оптимальных объемов заготовки древесины и финансово обеспеченного объема производства лесной продукции способен обеспечить эффективный режим ведения хозяйства с максимально полной реализацией ресурсных функций леса, расширенным воссозданием лесных ресурсов и получением максимальной чистой прибыли с учетом экологического фактора. Доказано, что неотъемлемой составной частью информационной логистической системы управления лесным хозяйством является система рациональной организации лесных грузопотоков при освоении годового лесосечного фонда лесозаготовительного предприятия.

Разработана оптимизационная модель планирования лесозаготовок и транспорта леса, предусматривающая определение не только объемов, но и местоположения лесозаготовок, объемов складирования, хранения и сроков вывоза заготовленного леса, которая обеспечивает эффективность всего лесозаготовительного процесса и устойчивость работы лесопромышленных предприятий. Проведенные практические расчеты на основе результатов деятельности областных управлений лесного хозяйства Карпатского региона предоставили возможность разработать годовой календарный график освоения отведенных в рубку лесосек, предусматривающий наиболее рациональные сроки

освоения лесосек с учетом сезонности, условий местности, расстояния к существующей дороге и общего расстояния вывоза.

Установлено, что управление устойчивым развитием лесного хозяйства должно базироваться на обоснованном прогнозе будущего, для чего разработаны сценарии возможных вариантов лесопользования с учетом древесных, социальных и рекреационных ресурсов на основе сочетания экономической эффективности с минимальным объемом лесопользования, при котором обеспечивается получение чистой прибыли, и экологической целесообразности с предельно допустимым объемом использования лесных ресурсов, при условии полного нивелирования вредного влияния на окружающую среду и проведения полного комплекса лесовосстановительных мероприятий.

Предложен методологический подход к определению экономико-экологического эффекта от использования лесных ресурсов, позволяющий проводить последующие теоретические и практические исследования путем анализа тенденций влияния экзогенных и эндогенных факторов на развитие лесного сектора, что может служить основой для разработки комплексной Национальной лесной политики.

Ключевые слова: лесное хозяйство, лесные ресурсы, государственная поддержка, устойчивое развитие.

ANNOTATION

Kilchytskij Yu. M. Forecasting and state support of development of forestry. – Manuscript.

The dissertation is submitted for obtaining scientific degree of candidate of economics in specialty 08.00.03 – Economy and Management of National Farm. – Research Centre of Industrial Problems of Development of NAN of Ukraine, Kharkiv, 2012.

Dissertation work is devoted to subsequent development of theoretical-methodological positions and development of practical recommendations in relation to the forecasting and state support of development of forestry.

Approach to optimization of the use and recreation of forest resources potential with determination of optimum volumes of purveyance of wood and financially well-to-do production volume of forest goods is offered, is able to provide the effective mode of manage with maximally complete realization of resource functions of forest, extended recreation of forest resources and receipt of maximal net income taking into account an ecological factor.

The informative system of providing of state support of development of forestry is developed, that is able to provide not only optimum strategic, but also tactical

planning of development of forestry on the basis of permanent market analysis of users, suppliers and competitors.

The scenarios of possible variants of use by a forest are developed taking into account resources arboreal, social and recreation on the bases of combination of economic efficiency with the minimum volume of use by a forest, which the receipt of net income is provided, and ecological expedience, with the maximum possible volume of the use of forest resources, on condition of the complete removal of harmful environmental impact.

Keywords: forestry, forest resources, state adjusting, sustainable development.

Підписано до друку 23.03.2012 Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 80 . Безкоштовно.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
61022, Україна, м. Харків, вул. Сумська, 37,
т. 8 (057)700-53-51, 714-34-26, 771-00-92, 771-00-96